

Meşrutiyetten Modern Döneme İran Kadın Şiirinde Kimlik, Eşitlik ve Özgürleşme

Identity, Equality, and Emancipation in Iranian Women's Poetry from the Constitutional Era to the Modern Period

Hasan SEIFIPOUR¹

Email: hasanseifipour50@gmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0009-0002-3563-1913>

ÖZET

Meşrutiyet döneminden sonra, gelişmiş ülkelerde ve İran toplumunda meydana gelen dönüşümlerin etkisiyle kadınlar toplumsal ilişkiler alanına daha görünür biçimde katılmış; insani ve toplumsal değerlerinin farkına vararak kimliklerini yazıları aracılığıyla ifade etmeye başlamışlardır. İranlı kadının içinde bulunduğu bağımlılık ve kısıtlılık koşullarının aşılması ve kadınlarla erkekler arasında hak eşitliğinin sağlanması amacıyla kadınların çeşitli toplumsal ve kültürel alanlarda yer almaları gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda kadın şairler, şiiri İran toplumundaki kadınların durumunu tartışmanın bir aracı hâline getirmiş; kadının toplumsal konumundaki gerilemenin nedenlerini irdelemiş ve çağdaş kadınlara özgün kimlik ve saygınlıklarını yeniden kazanmaları için çeşitli çözüm yolları önermişlerdir. Kadın şairler arasında Jale Kaimmakami, Pervin İtisami ve Simin Behbehani kadın ve kadın sorunları konusunda daha derinlikli görüşler ortaya koymuşlardır. Bu çalışma, söz konusu konuyu bu üç şairin şiirleri temelinde incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Şiir; Meşrutiyet Devrimi, Jale Kaimmakami, Pervin İtisami, Simin Behbehani.

ABSTRACT

Following the Constitutional Revolution, and influenced by the transformations occurring in developed nations and within Iranian society itself, women began to participate more visibly in the sphere of social relations; recognizing their own human and social worth, they started to express their identities through their writings. It was emphasized that women needed to engage in various social and cultural arenas to overcome the conditions of dependency and restriction they faced and to achieve equal rights with men. In this context, female poets utilized poetry as a medium to discuss the status of women in Iranian society, examined the causes of the decline in women's social standing, and proposed various solutions for contemporary women to reclaim their distinct identities and dignity. Among these poets, Jale Kaimmakami, Pervin Itisami, and Simin Behbehani articulated particularly profound perspectives on women and issues concerning them. This study examines the subject through the lens of the poetry of these three poets.

Keywords: Poetry, Constitutional Revolution, Jale Kaimmakami, Pervin Itisami, Simin Behbehani.

GİRİŞ

İran edebiyatı tarihinde Farsça manzum ve mensur metinler, kadına ilişkin farklı ve zaman zaman birbiriyle çelişen bakışlarla doludur. Kadınların küçümsenmesi ve içinde bulundukları olumsuz koşullar

¹ Asst. Prof. Dr., Art and Sciences Faculty, Marand Azad Islami University, Marand- IRAN

inkâr edilemez bir gerçek olmakla birlikte, kadınların gerek eski gerekse çağdaş toplumsal çevrelerdeki varlığı da göz ardı edilemez (Hicazi, 1376, 25). Meşrutiyet öncesinde ataerkil sistemin kısıtlamaları nedeniyle kadınların eğitim görme ve bireysel yeteneklerini geliştirme imkânları sınırlıydı. Bu sebeple kadınlar, sahip oldukları potansiyelle orantılı biçimde yeteneklerini ortaya koyamamış ve geniş ölçüde tanınma fırsatı bulamamışlardır.

Uyanış/Meşrutiyet döneminden sonra toplumsal ve kültürel dönüşümün şartlarının oluşması, okuryazarlığın yaygınlaşması, matbaanın ve basının gelişmesiyle Fars edebiyatı da önemli değişimler geçirmiştir. Şiir, anlam ve tema bakımından dönüşmüş; daha önce yaygın biçimde ele alınmayan konulara yer açmıştır. Böylece kadınların kaybedilmiş haklarının gündeme taşınmasına katkıda bulunmuş; vatan, özgürlük, hukuk, eşitlik, ayrımcılığın reddi ve toplumun güncel ihtiyaçları gibi meseleleri dile getirmiştir (Radfer, 1384, 181).

İran'daki kadın hareketinin başlangıcı Meşrutiyet Devrimi yılları ve Birinci Pehlevi dönemiyle örtüşür. Bu dönemde aydın ve kalem sahibi İranlı kadınlar kız okulları ve kadın dernekleri kurmuş, kadınlara özgü yayınlar çıkarmış ve kadınların özgürleşmesine yönelik ilk örgütlü adımlarını atmışlardır. Siyasal alanda etkin kadınların yanı sıra edebî ve sanatsal üretimde bulunan kadınlar da önceki kadın şiirinde daha az rastlanan yeni düşünceleri gündeme getirmiştir. Bu kadınların şiir dili ahlak, toplum ve kadınların konumu gibi konulara yönelmiştir. 1300-1312 Hicrî Şemsî yılları arasında yayımlanan Nesvân dergisinin eski sayfalarında, ülkenin çeşitli bölgelerinden kadın şairlerin İran ve kadınların durumu üzerine gönderdikleri çok sayıda şiire rastlanmaktadır.

Bu dönemin kadın şairleri arasında Jale Kaimmakami, Fehrü'zma Argun, Nimtac Selmasi, Fatıma Sultan Ferahani, Mehr Tac Rahşan, Bedri İzedi Kirmanşahi, Belkıs Nazırı Kirmanşahi, Pervane mahlaslı Puran Hanım, Meryem Hakika, Bala Hanım Mir'atü's-Sultan, Hüma Mahmudi ve Pervin İtisami sayılabilir (Hüseyni, 1389, pp. 5-22).

İran İslam Devrimi'nden sonra kadın şiiri de erkek şiiri gibi İslami meselelerden ve devrime ilişkin değerlerden etkilenmiştir. Bazı kadın şairler devrimle birlikte yeni konulara ve devrimci değerlere yönelmiş; dinî kavramlar, irfan, hamaset, savaş ve sömürgecilik karşıtı değerleri şiirlerine taşımışlardır (Radfer, 1384: 169-191). Tahire Saffarzade, Simin Behbehani, Furuğ Ferruhzad, Hümayun Tac Tabatabai, Safura Niyeri, Ferište Sari, Mina Destgib ve Jila Mosaed gibi devrim öncesi kuşaktan şairlerle; Sepide Kaşani, Sıddıka Vesmaki, Siminduh Vahidi ve Fatıma Rakii gibi devrim kuşağından kadınlar, kadın kimliğine sahip bireyler olarak hayat ve çevre dünyasına ilişkin içsel algı ve duygularını ifade etmişlerdir (Radfer, 1384, 169-192).

Meşrutiyet döneminden günümüze kadar çok sayıda kadın şair yetişmiştir. Bunların tümünü tek bir araştırma kapsamında ayrıntılı biçimde incelemek mümkün değildir. Bununla birlikte Jale Kaimmakami, Pervin İtisami ve Simin Behbehani, kadın ve kadın sorunları üzerine daha yoğun ve derinlikli biçimde durmuşlardır. Bu nedenle çalışma, konuyu bu üç şairin şiirleri üzerinden ele almaktadır.

1. ARAŞTIRMA GEÇMİŞİ ve LİTERATÜR TARAMASI

İran'da kadın şiiri üzerine yapılan çalışmalar, Meşrutiyet sonrasında kadınların kamusal alandaki görünürlüğü, eğitim hakkı, aile içindeki konumları, ataerkil kültür, kadın kimliğinin şiirde temsili ve kadın şairlerin edebî kanondaki yeri gibi eksenlerde gelişmiştir. Mevcut makalenin kaynakları arasında Hicazi'nin İranlı kadının tarihsel konumuna ilişkin çalışması, Radfer'in kadın ve İran siyasal edebiyatı

incelemesi, Hüseyin'in Pervin İtisami'nin feminist şiiri üzerine araştırması, Abedi ve Dehbaşı'nın Simin Behbehani üzerine çalışmaları ile Vaiz ve Sadıqzade'nin çağdaş kadın şairlere ilişkin değerlendirmeleri bulunmaktadır.

Daha yeni uluslararası araştırmalar da bu üç şairin kadınlık deneyimini farklı açılardan yeniden değerlendirmektedir. Women Poets Iranica'daki çalışmalar, Jale Kaimmakami'nin şiirinin kişisel acı, evlilik deneyimi ve ataerkil kültürle hesaplaşma işlevini; Pervin İtisami'nin eşitsizlik ve kadın hakları konusundaki şiirsel müdahalesini; Simin Behbehani'nin ise kadın öznesini ve toplumsal meseleleri klasik gazel kalıbını dönüştürerek ifade etmesini öne çıkarmaktadır. Bu literatür, kadın şiirinin yalnızca biyografik bir dışavurum değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet ilişkilerini görünür kılan bir söylem alanı olarak incelenebileceğini göstermektedir. Bu çalışma, söz konusu literatürle uyumlu biçimde üç şairi aynı analitik düzlemde karşılaştırarak kadın kimliği, eğitim, ekonomik bağımsızlık, aile, ataerkillik, toplumsal katılım ve hak taleplerinin şiirdeki görünümünü belirlemeyi amaçlamaktadır.

2. ARAŞTIRMA PROBLEMİ (Soruları ve Hipotezler)

Araştırmanın temel problemi, Meşrutiyet sonrasında çağdaş döneme uzanan süreçte İranlı kadının toplumsal konumunun Jale Kaimmakami, Pervin İtisami ve Simin Behbehani'nin şiirlerinde hangi söylemsel ve tematik biçimlerde temsil edildiğidir.

Araştırma soruları şunlardır: (1) Üç şair kadınların toplumsal gerilemesinin veya eşitsizliğinin nedenlerini nasıl açıklamaktadır? (2) Kadının özgürleşmesi için hangi çözüm yollarını öne çıkarmaktadırlar? (3) Eğitim, ekonomik bağımsızlık, aile, annelik, toplumsal katılım ve hukuki haklar hangi anlam çerçevelerinde ele alınmaktadır? (4) Şairlerin erkeklik ve ataerkillik karşısındaki söylemleri hangi noktalarda ayrışmaktadır?

Metinsel olarak sınanacak hipotezler şöyledir: H1: Jale Kaimmakami'nin şiirinde kadın sorunu daha çok kişisel evlilik deneyimi, erkek egemenliği ve tutsaklık metaforları üzerinden kurulmaktadır. H2: Pervin İtisami kadınların ilerlemesinde eğitim, bilgi, ahlak ve özsaygı temel araçlar olarak öne çıkarmaktadır. H3: Simin Behbehani kadın meselesini bireysel deneyimin ötesine taşıyarak toplumsal katılım, hukuki haklar, ifade özgürlüğü ve ataerkil yapıya karşı özneleşme bağlamında işlemektedir. H4: Üç şairin ortak noktası kadınların pasif konumdan çıkarak bilinç, eğitim ve toplumsal katılım yoluyla özneleşmesi gerektiği düşüncesidir.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışma nitel araştırma yaklaşımına dayalı karşılaştırmalı edebiyat ve tematik içerik analizi niteliğindedir. Birincil veri kaynağı, makalede alıntılanan Jale Kaimmakami, Pervin İtisami ve Simin Behbehani şiirleridir. Şiirlerdeki ifadeler; kadın kimliği, erkek egemenliği/ataerkillik, eğitim ve bilgi, ekonomik bağımsızlık, aile ve annelik, toplumsal katılım, özgürlük ve hukuki haklar temaları altında değerlendirilmiştir. Analiz birimi, anlamlı beyit veya şiir parçasıdır. Bulgular önce her şair özelinde, ardından karşılaştırmalı biçimde yorumlanmıştır. Bu çalışma için bağımsız bir anket, mülakat, gözlem veya saha uygulaması yapılmamıştır. Dolayısıyla 'alan araştırması' yerine metinsel araştırma evreni ve şiir korpusu esas alınmıştır. Böylece mevcut olmayan ampirik verilerin varmış gibi sunulmasından kaçınılmıştır.

4. ARAŞTIRMA EVRENİ (Korpus ve Analiz Çerçevesi)

Araştırma evreni, Meşrutiyet döneminden çağdaş döneme uzanan İran kadın şiiridir. Amaçlı örneklem olarak Jale Kaïmmakamî, Pervin İtisamî ve Simin Behbehani seçilmiştir. Seçimin gerekçesi, özgün makalenin de belirttiği üzere bu üç şairin kadınların statüsü ve kadın sorunları üzerinde belirgin ve yoğun biçimde durmuş olmalarıdır. Çözümleme, makalede doğrudan alıntılanan şiirlerle sınırlandırılmıştır; bu nedenle sonuçlar üç şairin bütün külliyatına ilişkin nicel genelleme iddiası taşımamaktadır.

5. JALE KAİMMAKAMÎ, PERVİN ETİSAMÎ ve SİMİN BEHBAHANÎ

Meşrutiyet sonrasında birçok şair İranlı kadınların meseleleri ve hakları konusunda şiirler kaleme almış, kendi düşünsel ve siyasal eğilimleri doğrultusunda kadınların çeşitli sorunlarını gündeme getirmiştir. Kadın şairler arasında Jale Kaïmmakamî, Pervin İtisamî ve Simin Behbehani bu konuda daha kapsamlı görüşler ortaya koymuşlardır. Kaïmmakamî kadın meselelerini şiirde açık biçimde gündeme getiren öncü isimlerden biridir. Pervin İtisamî, modernleşmenin etkisi altında İranlı kadının tarihsel mağduriyetini şiire taşıyan ilk kadınlardan biri olarak değerlendirilir. Simin Behbehani ise kendisinden önceki şairlere göre daha güncel bir bakışla çağdaş kadınların hayat sorunlarına özel önem vermiştir.

5.1. Jale Kaïmmakamî

Asıl adı Âlem Tac Kaïmmakamî olan ve Jale mahlasını kullanan şair, 1301 Hicrî Kamerî (1262 Hicrî Şemsî) yılında Ferahan-Arak'ta doğmuş ve 1325 Hicrî Şemsî yılında vefat etmiştir. Kadın meselelerini şiirde gündeme getiren öncü isimlerdendir. Kadınlarla erkeklerin hak eşitliğine ve kadınların mevcut konumundan duyulan hoşnutsuzluğa ilişkin ilk güçlü ifadeler onun şiirlerinde görülür (Yusufi, 1384, 80).

Jale, kadınların durumunu açık, cesur, sade fakat olgun ve edebî bir dille tasvir etmiş; kadın-erkek eşitliğini savunmuş ve kadınların yitirilen haklarını dile getirmiştir. Şiirinin belirgin ölçüde kadın deneyimine dayandığı; ayna, tarak, dikiş makinesi gibi kadınların gündelik hayatıyla ilişkili nesneleri de şiirsel söyleme taşıdığı belirtilmiştir (Vaiz ve Sadıkzade, 1384, 78). Jale, kadının toplumdaki gerilemesini üç etkene bağlar: ruh zayıflığı, düşünce eksikliği ve özgüven yokluğu.

ساخت موجودی زما کش بیش از آن در خورد نیست

لیک ضعف روح و نقص فکر و فقد اعتماد

Türkçe çeviri: Fakat ruh zayıflığı, düşünce eksikliği ve güven yoksunluğu / Bizden, bundan daha fazlasına layık görülmeyen bir varlık meydana getirdi. (Kaïmmakamî, 1345, 3)

Şair, çağdaşı kadınlara asıl kimlik ve saygınlıklarını kazanmaları için çeşitli yollar önerir. Bunların başında dayanışma gelir:

گر زنان پشت هم بدارندى

کفش توفیق پیش پا باشد

Türkçe çeviri: Kadınlar birbirlerine arka çıkarlarsa başarı ayakkabısı ayaklarının önünde olacaktır. (Kaïmmakamî, 1345, 97)

İffet ve özsaygıya çağrı:

پاکدامن باش و ز آزادی به جز عزت مخواه
راه تاریکان مرو ای زهره زهرای من

Türkçe çeviri: İffetli ol; özgürlükten onurdan başka bir şey isteme. / Ey benim parlak Zühre'm, karanlıkların yolundan gitme. (Kaimmakami, 1345, 89)

Çaba ve yüksek gayrete çağrı:

دست و پای شوری، قیامی، کوششی
شهر هستی جان من جز عرصه نورد نیست

Türkçe çeviri: Bir hareket, bir kıyam, bir çaba göster; / Ey canım, varlık şehri mücadele alanından başka bir şey değildir. (Kaimmakami, 1345, 5)

Erkeğe ekonomik bağımlılıktan kurtulma ve eve kapanmaktan uzaklaşma:

تا ما ضعیف و نان خور مردیم و گوشه جوی
راهی به جز اطاعت مرد قدیر نیست

Türkçe çeviri: Biz güçsüz, erkeğin ekmeğine muhtaç ve köşeye çekilmiş kaldıkça / Güçlü erkeğe itaatten başka yolumuz yoktur. (Kaimmakami, 1345, 52)

Jale'nin kadına bakışı yoğun biçimde duygusal ve kişisel deneyimle bağlantılıdır. Bazı şiirlerinde kadının yaratılışının erkeklerin zevk ve eğlencesine indirgenmesini eleştirel bir dille dile getirir:

زن برای عیش مردان گشته خلق
خنده بر این جنس لا یعلم کنید

Türkçe çeviri: Kadın, erkeklerin zevki için yaratılmış sayılıyor; / Bu bilmez anlayışa gülün. (Kaimmakami, 1345: 99)

Divanının çeşitli yerlerinde kadın, erkek arzularının oyuncağı, erkeğin satın alınmış malı veya kaçınılmaz bir belanın mağduru gibi karanlık imgelerle betimlenir:

کیست زن ای وای این بازیگر این بازیچه چیست؟
گوهری بی مایه با خاک سفال آمیخته
صورتی مصنوع از سرخاب و سرمک ساخته
خلقتی مکروه با غنج و دلال آمیخته

Türkçe çeviri: Kadın kimdir, eyvah; bu oyuncu, bu oyuncak nedir? / Değersiz bir cevher, çömlek toprağına karışmış. / Allık ve sürmeyle yapılmış yapay bir yüz; / Naz ve cilveyle karışmış, hor görülen bir yaratılış. (Kaimmakami, 1345, 11)

Jale, bir şiirinde kadın ile erkek arasındaki toplumsal eşitsizliğe itiraz eder. Yaratılışta iki cinsin eşit olduğunu, buna rağmen kadının kapalı bir çevrede ömrünü tükettiğini belirtir. Kadın haklarının kaybında erkekleri sorumlu tutar; kadını erkeğin pençesinde tutsak ve onun hapisanesinde mahkûm olarak tasvir eder. Bu karanlık hapisten çıkmak için, elleri ve ayakları bağlı olsa bile kadının mücadele etmesi gerektiğini savunur.

خواهرم پرسید فرق مرد و زن در چیست
گفتم گویمت این قصه را با نکته ای سر بسته اما

در دکان آفرینش جنس ما و اوست یکسان
عمر ما طی میشود در کیسه ای در بسته اما

بر فراز کاخ هستی او به پرواز است و ما همجنششی داریم در کنج قفس سر بسته اما
دست قدرت غرس کرده است از ازل باغ جنان را زیر پای مادران بر روی ما در بسته اما
ناامید از بخت نتوان شد به کس درهای رحمت پیش روی ماست تا دامن محشر بسته اما
گر نبازی خویش را ای آشیان گم کرده اما غیر از این ره نیز باشد راه دیگر بسته اما
تا برون آید زن از این محبس مرد آفرید دست و پا بایده که هست ای جان خواهر، بسته اما

Türkçe çeviri: Kız kardeşim, kadınla erkek arasındaki farkın ne olduğunu sordu; dedim ki bu hikâyeyi sana üstü kapalı bir nükteyle anlatayım. / Yaratılış dükkânında bizim cinsimiz de onunki de birdir; fakat ömrümüz kapalı bir kesede geçer. / O, varlık sarayının üzerinde uçarken biz de kapalı kafesin köşesinde ancak kıpırdanırız. / Kudret eli cennet bahçesini ezelden annelerin ayakları altına dikmiştir; fakat kapısı yüzümüze kapalıdır. / Talih karşısında umutsuz olunmaz; rahmet kapıları kıyamete dek önümüzdedir, her ne kadar kapalı görünse de. / Ey yuvasını yitirmiş kadın, kendini kaybetmezsen başka bir yol da vardır; her ne kadar öteki yol kapalı olsa da. / Kadının erkeğin kurduğu bu zindandan çıkması için el ve ayağa ihtiyacı vardır; ey kardeşim, bunlar bağlı olsa bile. (Kaimmakami, 1345, 13)

Jale henüz on altı yaşını doldurmadan, savaş ve avcılıkla ilgilenen, edebiyat ve zevk dünyasına uzak kırk beş yaşındaki bir erkekle babasının zorlaması sonucu evlendirilmiştir. Bu zoraki evlilik onun ruh dünyasında derin bir kırılma yaratmıştır. Bir şiirinde eşini sert biçimde tasvir eder ve onun kabalılığından, sevgisizliğinden yakınır:

نه زلفه فرزند و زن در او نه زلفت سامان درو سری است
اسب است و تفنگ است و پول و پول گر در نظرش نقش دلبری است

Türkçe çeviri: Ne çocuğa ne kadına bağlılığı vardır; gönlünde sevgiye yer yoktur. / Onun dünyası at, tüfek ve paradır; gözünde sevgilinin sureti varsa o da paradır... (Kaimmakami, 1345)

Şair daha sonra halk inanışında kocanın neredeyse kadının tanrısı derecesine yükseltilmesini eleştirir. Kadını boyun eğişin, erkeği ise gurur ve kibrin somutlaşmış biçimi olarak gösterir; yaşadığı koşullarda kadın olmayı iradesizlik ve oyuncaklaştırılmayla özdeşleştirir:

گویند خدای زنان بود مردی که بر او نام شوهری است
مرد است و خدای وجود ماست نی نی که بلای مقدری است
زن چیست خضوع مجسمی و آن مرد غرور مصوری است
گر زنده از خود مخیری ور کویدم از قهر قادری است
آری بود او مرد و من زنم زن ملعیه خاک بر سری است
دردا که در این بوم ظلمناک زن را نه پناهی نه داوری است
گر نام وجود و عدم نهند بر مرد و به زن نام درخوری است

Türkçe çeviri: Derler ki kadınların tanrısı, adına koca denilen erkektir. / Erkektir ve varlığımızın tanrısıdır; hayır, hayır, o kaçınılmaz bir beladır. / Kadın nedir? Boyun eğişin cisimleşmiş hâli; erkek ise gururun suretidir. / Beni döverse kendi iradesindendir; ezerse gücündendir. / Evet, o erkektir, ben kadını; kadın zavallı bir oyuncaktır. / Yazık ki bu zulüm diyarında kadının ne sığınağı ne de yargıcı vardır. / Erkek kadına 'varlık' ve 'yokluk' adı verilecekse, erkeğe varlık, kadına yokluk daha uygun düşer. (Kaimmakami, 1345, 19)

Bu çatışmacı bakış yalnızca kocasıyla sınırlı kalmaz; şair bazı şiirlerinde erkek cinsini de alaycı ve karamsar biçimde tasvir eder:

مرد چبود؟ جز فراهم ساز ناخوش لقمه ای لقمه ای با اشک و با خون عیال آمیخته

Türkçe çeviri: Erkek nedir? Tatsız bir lokma hazırlayandan başka ne? / Ailenin gözyaşı ve kanıyla yoğrulmuş bir lokma. (Kaimmakami, 1345, 11)

Bununla birlikte yalnız erkekleri değil, kadınları da eleştirir:

کج نواتر مرد از زن، بی وفاتر زن ز مرد این بد، آن بدتر، وبال اندر وبال آمیخته

Türkçe çeviri: Erkek kadından daha eğri davranır; kadın erkekten daha vefasızdır. / Biri kötü, diğeri daha kötü; belaya bela eklenmiştir. (Kaimmakami, 1345, 12)

5.2. Pervin İtisami

İran'ın tanınmış şairlerinden Pervin İtisami, 25 İsfend 1285 Hicrî Şemsî'de Tebriz'de doğmuş; 1320 yılının Ferverdin ayında tifüs hastalığı nedeniyle hayatını kaybetmiş ve Kum'daki aile mezarlığına defnedilmiştir. Meşrutiyet hareketinin yoğunlaştığı dönemde doğan Pervin, modernleşmenin etkisi altında İranlı kadının tarihsel mağduriyetini şiirle görünür kılan ilk kadın şairlerden biri olarak değerlendirilir. Meşrutiyet çağının düşünsel atmosferi kadın-erkek eşitliğini savunsa da toplumdaki gelenekçi zihniyet kadını çoğu zaman araçsallaştırmaya devam etmekteydi. Pervin, 'İran'da Kadın' şiirinde bu durumu şöyle ifade eder:

زن در ایران پیش از این گویی که ایرانی نبود پیشه اش جز تیره روزی و پریشانی نبود
زندگی و مرگش اندر کنج عزلت میگذشت زن چه بود آن روزها، گر زن که زندانی نبود

Türkçe çeviri: Eskiden İran'da kadın sanki İranlı değildi; / Payına karanlık talih ve perişanlıktan başka bir şey düşmezdi. / Hayatı da ölümü de inziva köşesinde geçerdi; / O günlerde kadın, mahkûm değilse neydi? (İtisami, 1363: 153)

Pervin, Meşrutiyet sonrasında gelişmiş ülkelerde ve İran toplumunda yaşanan dönüşümleri dikkate alarak İranlı kadının esaret kilidinin kırılması için kadınların toplumsal alanda yer almasını savunur. Geleneksel toplumun özelliklerinden biri olan körü körüne taklidi reddeder; taklitten çıkış yolunu bilim ve öğrenmede, yüzeysel görünüşçülüğün aşılmasında görür. Ona göre kadın, özgün ahlaki değerlerle donandığında gerçek kadınlık makamına ulaşır:

بهر زن تقلید، تیر فتنه و چاه بلاست زیرک آن زن، کو رهش این راه ظلمانی نبود
آب و رنگ از علم میبایست، شرط برتری با زمرد یاوه و لعل بدخشانی نبود
زن سبکیاری نبیند تا گرانسنگ است و پاک پاک را آسیبی از آلوده دامانی نبود
زن چو گنجور است و عفت گنج و حرص و آرز، دزد وای اگر آگه ز آیین نگهبانی نبود

Türkçe çeviri: Kadın için taklit, fitne oku ve bela kuyusudur; / Akıllı kadın, yolu bu karanlık yoldan geçmeyendir. / Değerin rengi bilimden gelmelidir; üstünlüğün şartı / Zümrüt ya da Bedahşan yakutu değildir. / Kadın ağırbaşlı ve temiz oldukça hafifliğe düşmez; / Temiz olan, kirli eteklinin zararından korunur. / Kadın bir hazinedardır, iffet hazinedir; hırs ve tamah ise hırsız; / Koruma usulünü bilmezse vay hâline. (İtisami, 1363, 154)

Pervin'in kadına bakışı saygılıdır ve kadına çağdaşlarının çoğundan daha yüksek bir değer atfeder. Onun şiirinde kadın kutsal bir varlık olarak belirir:

فرشته بود زن آن ساعتی که چهره نمود فرشته بین که بر او طعنه میزند شیطان

Türkçe çeviri: Kadın yüzünü gösterdiği anda bir melekti; / Bak şu meleğe: şeytan ona nasıl da dil uzatıyor. (İtisami, 1363, 188)

Kadın, varlık evinin temel direği olarak tanımlanır:

زن از نخست بود رکن خانه هستی که ساخت خانه بی پایبست و بی بنیان؟

Türkçe çeviri: Kadın başlangıçtan beri varlık evinin direğidir; / Temelsiz ve dayanıksız bir evi kim kurabilir? (İtisami, 1363, 187)

Şaire göre tarihin büyük şahsiyetleri önce annenin beşiğinde büyümüş, ardından bilgelik ve büyüklük basamaklarını çıkmıştır:

اگر فلاطن و سقراط بوده‌اند بزرگ بزرگ بوده پرستار خردی ایشان
به گاهواره مادر به کودکی بس خفت سپس به مکتب حکمت حکیم شد لقمان

Türkçe çeviri: Eğer Platon ve Sokrates büyük olmuşlarsa, / Onları küçüklüklerinde yetiştiren de büyüktü. / Çocukken uzun süre annenin beşiğinde uyudular; / Sonra hikmet mektebinde Lokman gibi bilge oldular. (İtisami, 1363, 306)

Pervin, kadını erkeğin eşi ve eşiti olarak görür. Kadının ailede huzur, yakınlık ve şefkat kaynağı olduğunu; toplum ve aile içindeki varlığının insan bedenindeki kalp kadar temel olduğunu vurgular:

در آن سرای که زن نیست انس و شفقت نیست در آن وجود که دل مرد مرده است روان
به هیچ مبحث و دیباچه ای قضا ننوشت برای مرد کمال و برای زن نقصان

Türkçe çeviri: Kadının olmadığı evde yakınlık ve şefkat yoktur; / Kalbin öldüğü bedende ruh da ölüdür. / Kader hiçbir kitabın hiçbir önsözünde / Erkeğe kemal, kadına eksiklik yazmamıştır. (İtisami, 1363, 253)

Şair, kadın ve erkek arasında değer bakımından ayrım yapmaz; başarıyı cinsiyette değil bilim ve bilgide görür:

چه زن چه مرد کسی شد بزرگ و کامروا که داشت میوه ای از باغ علم در دامن

Türkçe çeviri: Kadın ya da erkek, kim büyük ve bahtiyar olmuşsa / Bilgi bahçesinden bir meyveyi eteğinde taşımıştır. (İtisami, 1363, 188)

Kadın ile erkeğin birlikteliğini gemi ile gemicinin ilişkisine benzetir:

وظیفه زن و مرد ای حکیم دانی چیست؟ یکیست کشتی و آن دیگرست کشتیان

Türkçe çeviri: Ey bilge, kadınla erkeğin görevinin ne olduğunu bilir misin? / Biri gemidir, diğeri gemici. (İtisami, 1363, 188)

Pervin'e göre kadın toplum ve aile içinde kilit roller üstlenebilir. Özdenetim, takva ve iffet aile yapısının korunmasına ve yüksek nitelikli insanların yetişmesine katkıda bulunur (Muhammedi, 1387: 7-36). 'Arzu Fidanı' şiirinde İranlı kadınların geri bırakılmışlığını bilgisizliğe bağlar ve ilerlemenin yolunu bilim, sanat ve edebiyatta görür:

پستی نسوان ایران جمله از بی دانش است مرد یا زن، برتری و رتبت از دانستن است

Türkçe çeviri: İran kadınlarının geri bırakılmışlığı bütünüyle bilgisizliktendir; / Kadın ya da erkek, üstünlük ve mertebe bilmekten gelir. (İtisami, 1384, 263)

با چنین درماندگی از ماه و پروین بگذریم گر که ما را باشد از فضل و ادب، بال و پری

Türkçe çeviri: Böylesi bir çaresizlik içinde ayı ve Pervin yıldızını bir yana bırakalım; / Eğer erdem ve edebiyattan kanadımız varsa yükselmek mümkündür. (İtisami, 1384, 264)

Pervin, bütün yetkinliği dış görünüşü süslemekte ve eğlence meclislerinde bulunmakta gören dar görüşlü kadınları da sert biçimde eleştirir:

همیشه فرصت ما صرف شد در این معنی که نرخ جامه بهمان چه بود و کفش فلان
برای جسم خریدیم زیور پندار برای روح بریدیم جامه خذلان
نه رفعت است فساد است این رویه، فساد نه عزت است هوان است این عقیده، هوان

Türkçe çeviri: Vaktimiz hep şu meseleyle geçti: / Şu elbisenin fiyatı ne, bu ayakkabı kaç para? / Beden için hayal süsleri satın aldık, / Ruh içinse aşağılanma elbisesi biçtik. / Bu yükseliş değil, bozulmadır; / Bu onur değil, aşağılanmadır. (İtisami, 1384, 188)

Ona göre bilginin giysisi, irfanın kumaşı ve bilgi cevheri İranlı kadın için en değerli süstür:

چه حله ای است گران تر ز حلیت دانش چه دیبه ای است نکوتر ز دیبه عرفان
برای گردن و دست زن نکو پروین سزاست گوهر دانش نه گوهر الوان

Türkçe çeviri: Bilgi süsünden daha değerli hangi elbise vardır? / İrfan kumaşından daha güzel hangi ipek vardır? / Ey Pervin, kadının boynu ve eli için / Renkli taşlar değil, bilgi cevheri yaraşır. (İtisami, 1384, 188)

Pervin'e göre kadın ev içi sorumluluklarının yanı sıra toplumsal meslekleri de üstlenebilir:

زن نکو نه بانوی خانه بود تنها طیب بود و پرستار و شحنه و دربان

Türkçe çeviri: İyi kadın yalnızca evin hanımı değildir; / Hekimdir, hemşiredir, güvenlik görevlisidir, kapıcıdır. (İtisami, 1384, 253)

Şair annelik görevine de sürekli dikkat çeker; birçok şiirinde anne şefkati ve merhameti hissedilir:

دامن مادران خوشست چه شد که سر من به هیچ دامن نیست
روی مادر ندیده ام هرگز چشم طفل یتیم روشن نیست

Türkçe çeviri: Annelerin eteği ne güzeldir; ne oldu da / Benim başım hiçbir eteğe yaslanmıyor? / Annemin yüzünü hiç görmedim; / Yetim çocuğun gözü aydın olmaz. (İtisami, 1384, 240)

Pervin annelik duygusunu yalnızca içgüdüyle değil sevgi ve duyguyla açıklar:

روزی تو هم شوی چو من ای دوست مادری
فرخنده تر ندیدم از ین، هیچ دفتری

گفتا حدیث مهر بیاموزدت جهان
شیرین نشد چو زحمت مادر وظیفه ای

Türkçe çeviri: Dedi ki: Dünya sana sevginin hikâyesini öğretsin; / Ey dost, bir gün sen de benim gibi anne olursun. / Hiçbir görev annelik zahmeti kadar tatlı olmadı; / Hiçbir defterde bundan daha kutlu bir şey görmedim. (İtisami, 1384, 150)
'Sevgi Hikâyesi' şiirinde anneliği ve çocuk için özveriyi kadın açısından en kutlu makamlardan biri sayar; annesiz çocuğu yöneticisiz bir ülkeye benzetir:

نظام و امن کجا یافت ملک بی سلطان

حدیث مهر کجا خواند طفل بی مادر

Türkçe çeviri: Annesiz çocuk sevginin hikâyesini nerede okuyabilir? / Hükümdarsız ülke düzen ve güveni nerede bulabilir? (İtisami, 1384, 254)

5.3. Simin Behbehani

Simin Behbehani (1306 Hicrî Şemsî doğumlu), İran'ın önde gelen çağdaş şairlerinden biridir. Kadınların farklı sorunları üzerine çok sayıda şiir yazmış ve bunları çeşitli imgelerle görünür kılmıştır. Kendinden önceki kadın şairlere göre çağdaş insanın hayat kaygılarına daha yeni bir bakışla yaklaşmış; özellikle kadınların bireysel ve toplumsal hayatına dikkat etmiştir. İlk şiir kitabı 'Ayak İzi'nde yoksun bırakılmış kadınların dünyasını ele alır; yaygın toplumsal kabullerin aksine çaresiz ve mahrum kadınların acılarını şiire taşır (Dehbaşı, 1383: 121). Artık kadına 'zayıf yaratık' gözüyle bakılmasını istemez. Onun sesi, kimlik ve özgünlüğünün farkına varmış, zamanın kendilerini ezmesine izin vermek istemeyen kadınların sesidir:

حیران نظر دارد به کارم، ببیدی که میلرزد ز هر باد
از هفت خوان خواهم گذشتن، با کولهی هفتاد و هشتاد

من کاج پیر استوارم، از روزگاران یادگارم
بنیان کن اکوان دیوم در شعر میتوفد غریوم

Türkçe çeviri: Ben dimdik duran yaşlı bir çamım, çağların hatırasıyım; / Her rüzgârda titreyen söğüt, yaptıklarına şaşkınlıkla bakar. / Devleri temelinden söken bir gücüm; haykırışım şiirde fırtına gibi eser. / Yetmiş-seksen yıllık yüküm sırtımda, yedi zorlu geçitten geçeceğim. (Behbehani, 1382, 1143)
Şair, 'Koli-vare' ve 'İlhanî' gazellerinde kadınların sorunlarını ve güçlüklerini simgesel bir dille anlatır. İlhan, ataerkillik ve baskının; Zühre ise İran tarihindeki kadının sabır ve tahammülünün simgesi olarak yorumlanmıştır (Abedi, 1379, 104). Tarihsel 'İlhan' sözcüğünü, kadın üzerinde tarih boyunca uygulanan baskı ve zorlamayı anlatmak için kullanır:

شادگان ساغری در کش، قطره اندای سرشاری
ماند، در ژرفی خوابی، بی سحرگاه بیداری

ایلخان! تحفه آوردند، پرده پیرای سرپوشی
روکش از خوانچه یک سو کن هان! سر زهرهی عاشق را

Türkçe çeviri: Ey İlhan! Sana bir armağan getirdiler; örtüyü başından kaldır. / Sevinç kadehini çek, taşkınlığından damlalar saç. / Tepsinin örtüsünü bir yana çek; bak, âşık Zühre'nin başı! / Uyanış sabahı olmayan derin bir uykuda kalmış. (Behbehani, 1382, 941)

Behbehani, 'Koli-vare' şiirlerinde kadının sessizliğine itiraz eder ve onu kurtuluşu için harekete geçmeye çağırır (Yezdani, 1381, 121). Şairin kendi açıklamasıyla kadın adım atmalı, bir engelle karşılaşır başka bir yoldan ilerlemelidir; amaç hareket ve dinamizmdir. Artık çağın koşulları kadının eğitimini engellemeyi meşru kılmamaktadır ve bu bilinç, kadının sorunlarla mücadele etmesi için yeterli bir başlangıçtır (Behbehani, 1378, 714).

Bu düşünce doğrultusunda, kadının zulmü kabullenmesini affedilemez bir hata, ona acıma ve merhamet gösterisini ise doğrudan aşağılayıcı bir tutum olarak değerlendirir. Ona göre kadına zulmeden erkek hastadır; bu zulme boyun eğen kadın ise daha da ağır bir sorun içindedir (Vaiz ve Sadıkzade, 1384, 76).

Behbehani kadınların toplumsal rolüne ve haklarının gerçekleştirilmesine önem verir. Kadınla erkeğin benzer biçimde düşünebildiği ve eğitim alabildiği bir dünyada iki cins arasında toplumsal haklar bakımından ayırım yapılmaması gerektiğini savunur (Ebu Mahbub, 1382: 56). Sanatsal üretimde kadın ve erkek arasında bazı farklılıkların bulunabileceğini kabul eder; ancak bunları üstünlük ölçütü saymaz (Ebu Mahbub, 1382, 63).

Ataerkil toplumlarda kadının kocasının satın alınmış kölesi gibi görüldüğünü, özgürlük ve bağımsızlıktan yoksun bırakıldığını belirtir. 'Altın Hapiste Kadın' şiirinde maddi refah içinde yaşamasına rağmen erkeğin diktatoryal egemenliği altında özgürlüğü ve bağımsızlığı olmayan bir kadını tasvir eder:

که دل در سینه ام دریای خون است	مرا زین چهرهی خندان مبینید
که حال این دل غمدیده چون است	به کس این چشم پر نازم نگوید
نه آزادی نه استقلال دارد	مرا عار آید از کاخی که در آن

Türkçe çeviri: Bu gülün yüzüme bakıp aldanmayın; / Göğsümdeki yürek bir kan denizidir. / Nazlı görünen bu gözlerim kimseye söylemez / Bu kederli gönlün hâlinin ne olduğunu. / İçinde ne özgürlük ne bağımsızlık bulunan / Böyle bir saraydan utanırım. (Behbehani, 1382, 90)

Bu varlıklı kadın, emekçi bir eşi olan köylü kadına imrenir; çünkü o kadın kocasının satın alınmış kölesi değil, çalışma ve ortak hayatın etkin bir ortağıdır:

که همکار و شریک و همسر اوست	چنین زن زر خرید شوی خود نیست
چراغی هم به راه من فرا گیر	تو ای زن ای زن جوینده راه
دمی هم دست لرزان مرا گیر	نیم بیگانه من هم دردمندم

Türkçe çeviri: Böyle bir kadın kocasının satın alınmış malı değildir; / Onun çalışma arkadaşı, ortağı ve eşidir. / Ey kadın, ey yol arayan kadın, / Benim yoluma da bir ışık tut. / Ben yabancı değilim, ben de dertliyim; / Bir an olsun titreyen elimi tut. (Behbehani, 1382, 91)

Behbehani'ye göre kadın ev dışında da görev üstlenebilir. 'Ey Erkek' şiirinde kadın yalnızca ev işlerinden sorumlu bir kişi değildir; dışarıda da erkekle birlikte toplumsal roller üstlenebilir:

در خانه غمگسار و نوازشگرت شدم	بیرون ز خانه همره و همگام استوار
یار ظریف و یاور سیمین برت شدم	دیگر تو در مبارزه بی یار نیستی

Türkçe çeviri: Evin dışında sağlam bir yol arkadaşı ve yoldaşım; / Evde ise kederini paylaşan ve seni şefkatle saran oldum. / Artık mücadelede yalnız değilsin; / İnce ruhlu bir eş ve gümüşten bir yardımcı oldum. (Behbehani, 1382, 386)

Şair kadınlar için ülke işlerine katılma, ifade özgürlüğü ve mehir gibi toplumsal ve hukuki hakları talep eder:

کرسی نشین خانه ی شورایی	اینسان که در جبین تو میبینم
در کار خویش، آگه و دانایی	بر سرنوشت خویش خداوندی

Türkçe çeviri: Alnında gördüğüm işarete bakılırsa / Meclis kürsüsünde oturan biri olacaksın; / Kendi kaderinin sahibi, / Kendi işinde bilinçli ve bilgili olacaksın. (Behbehani, 1382, 95)

Bir başka şiirinde kadının güzelliğini övdükten sonra onu cehalet zindanından çıkmak için dayanışmaya ve mücadeleye çağırır:

گوی گل شکفته دنیایی گل را کجاست چون تو دلارایی تنها تویی که نو گل گویایی ای زن تو نوبهار همی زایی کز تنگنای جهل برون آیی این بند را بکوش که بگشایی نام نکو به ننگ نیلایی	ای زن چه دلفریب و چه زیبایی گل گفتمت ز گفته خجل ماندم گل چون تو کی به لطف سخن گوید گو نو بهار غنچه و گل زاید ای زن به اتفاق کنون میکوش بند نفاق پای تو مبیندد ننگ است در صف تو جدایی هان
---	---

Türkçe çeviri: Ey kadın, ne kadar çekici ve güzelsin; / Sanki dünyanın açmış çiçeğisin. / Sana çiçek dedim, sözümden utandım; / Hangi çiçekte senin kadar gönül alıcılık var? / Hangi çiçek senin gibi zarıfçe konuşabilir? / Sen, konuşan taze bir çiçeksin. / Varsın ilkbahar tomurcuk ve çiçek doğursun; / Ey kadın, sen de bir ilkbahar doğurursun. / Ey kadın, şimdi birlik içinde çabala / Cehaletin dar geçidinden çıkmak için. / Ayrılık bağı ayağını bağlar; / Çabala ve bu bağı çöz. / Saflarında ayrılık utançtır; / Güzel adını utançla kirlletme. (Behbehani, 1335, 75-78)

6. BULGULARIN KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRMESİ

Tematik karşılaştırma, üç şairin kadın sorununu aynı toplumsal zeminde fakat farklı vurgu ve söylem stratejileriyle ele aldığını göstermektedir. Jale Kaimmakami'de tutsaklık, zoraki evlilik, ekonomik bağımlılık ve erkek egemenliği güçlü biçimde kişisel deneyimle birleşmektedir. Pervin İtisami'de kadınların ilerlemesinin anahtarları bilgi, eğitim, ahlak, özsaygı ve toplumsal fayda olarak belirginleşmektedir. Simin Behbehani'de ise kadın öznesi daha açık biçimde kamusal alana, hukuki haklara, ifade özgürlüğüne ve toplumsal mücadeleye yönelmektedir.

Bu bulgular H1-H4 hipotezleriyle büyük ölçüde uyumludur. Bununla birlikte üç şairi doğrusal bir 'gelişme' çizgisinde sıralamak yerine, tarihsel bağlamları ve şiirsel kişilikleri farklı olan üç ayrı kadınlık söylemi olarak değerlendirmek daha uygundur. Jale'nin kişisel ve çatışmacı sesi, Pervin'in didaktik ve ahlaki-eğitsel söylemi, Behbehani'nin kamusal ve hak temelli söylemi birbirini tamamlayan farklı tarihsel katmanlar sunmaktadır.

7. TARTIŞMA

Çalışmanın bulguları, İran kadın şiirinin Meşrutiyet sonrası toplumsal dönüşümle birlikte özel alanın sınırlarını aşarak kadın kimliği ve haklarının tartışıldığı bir söylem alanına dönüştüğünü göstermektedir. Jale Kaimmakami'nin şiirinde evlilik ve aile, kadının maruz kaldığı baskının en görünür mekânlarından biridir. Şiirin kişisel deneyimle bu kadar iç içe geçmesi, onun kadın öznesini soyut bir kavram olmaktan çıkarıp yaşanmışlık üzerinden görünür kılmasını sağlamaktadır.

Pervin İtisami'nin yaklaşımı farklıdır. O, eşitsizlik sorununu yalnızca erkek-kadın çatışmasına indirgemez; bilgisizlik, taklit, yüzeysellik ve eğitimsizlik gibi sorunları da eleştirir. Kadının toplumsal değerini annelik ve aile ile sınırlamadan bilim, meslek ve toplumsal fayda alanlarına taşır. Bu nedenle Pervin'de özgürleşme söylemi, bilgi ve ahlaki özneleşmeyle birlikte ilerler.

Simin Behbehani'de ise kadın meselesi daha belirgin biçimde modern yurttaşlık ve hak diliyle kesişmektedir. Kadının eğitim görmesi, ülke işlerine katılması, ifade özgürlüğüne sahip olması ve kendi kaderi üzerinde söz sahibi olması gerektiği vurgulanır. Behbehani'nin ataerkil düzene itirazı erkek cinsinin bütünüyle reddine değil, eşitsizliği üreten kültürel ve toplumsal yapıya yönelir.

Güncel araştırmalar bu okumayı destekleyen yeni çerçeveler sunmaktadır. Jale üzerine yeni çalışmalar onun şiirinin ataerkil kültür, özel hayat ve kadın öznesinin doğrudan sesi arasındaki ilişkiyi; Pervin üzerine çalışmalar, onun toplumsal eşitsizlik ve kadın hakları konusundaki tavrının daha dikkatli yeniden okunması gerektiğini; Simin Behbehani üzerine araştırmalar ise kadın bakışının gazel geleneğinde oluşturduğu dönüşümü vurgulamaktadır. Böylece üç şair, İran kadın şiirinde farklı dönemlerde kadın öznesinin görünürleşmesinin önemli örnekleri olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın temel sınırlılığı, çözümlemenin özgün makalede seçilen şiir örneklerine dayanmasıdır. Üç şairin bütün eserlerini kapsayan dijital veya nicel bir korpus analizi yapılmadığından, temaların külliyat içindeki sıklığı hakkında istatistiksel sonuç çıkarılamaz. Gelecek araştırmalarda şairlerin tüm divanları kodlanarak dönemler arası tematik değişim, kavram sıklığı ve söylem ağları karşılaştırılabilir; ayrıca okur alımlaması üzerine mülakat veya anket temelli ayrı bir saha çalışması yürütülebilir.

SONUÇ

Bu incelemeden, Fars edebiyatının bu üç önemli kadın şairinin İranlı kadınların haklarının gündeme taşınması için önemli çabalar gösterdiği; her birinin kendi düşünsel ve siyasal eğilimi doğrultusunda farklı kadın sorunlarını şiire taşıdığı ve kadınların bilinçlenmesine katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılabılır.

Jale Kaimmakami kadın sorunlarını şiirde gündeme getiren öncü isimlerden biridir ve kendisinden sonraki kadın şairler üzerinde etkili olmuştur. Pervin İtisami ve Simin Behbehani'den farklı olarak kadın-erkek ilişkisine daha acı ve karamsar bir gözle yaklaşır; birçok sıkıntının kaynağını erkek egemenliğinde görür. Divanı büyük ölçüde kadın meselesi etrafında yoğunlaşır ve şiirleri evlilik hayatından kaynaklanan kişisel deneyimleri ve kadınca dertleşmeleri güçlü biçimde yansıtır. Buna karşılık Pervin ve Behbehani'nin şiirlerinde toplumsal, eğitsel, öğretici ve ahlaki konular daha geniş bir yer tutar.

Jale, ruh zayıflığı, düşünce eksikliği ve özgüven yokluğunu kadının toplumsal gerilemesinin nedenleri arasında sayar; dayanışma, özsaygı, yüksek gayret, yoğun çalışma, erkekten ekonomik bağımsızlık ve eve kapanmaktan uzaklaşmayı çözüm yolları olarak önerir.

Meşrutiyet döneminde Pervin İtisami, modernleşmenin etkisiyle İranlı kadının tarihsel mağduriyetini şiire taşıyan ilk kadınlardan biri olmuştur. Onun düşüncesinde kadın kutsal, kurucu, öğrenme yeteneğine sahip ve iyilik üretebilen bir varlıktır. Kadının toplumsal alanda bulunmasını savunur, kadınla erkeği saygı temelinde eşit görür. İranlı kadınların geri bırakılmışlığını bilgisizliğe bağlar; ilerlemenin yolunu bilim, bilgi, sanat ve edebiyatta bulur.

Simin Behbehani ise Jale Kaimmakami ve Pervin İtisami'ye kıyasla çağdaş kadınların gündelik ve toplumsal sorunlarına daha güncel bir perspektiften yaklaşır. Olumsuz kültürel ve toplumsal koşulları eleştirir; kadın haklarını savunur ve kadın-erkek eşitliğinin hukuki düzenlemelerle desteklenmesi gerektiğini vurgular. Kadınların ülke yönetimine katılma, ifade özgürlüğü ve çeşitli toplumsal haklara sahip olmasını ister. Jale'den farklı olarak erkeklere karşı genel bir olumsuz tavır geliştirmez; eleştirisini

ataerkil kültür ve erkek egemen sisteme yöneltilir. Simgesel şiir diliyle kadınları özgürleşmek için harekete geçmeye ve sorunlar karşısında mücadele etmeye çağırır.

Karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde üç şairin ortak paydası, kadının edilgen bir toplumsal nesne olarak değil, kendi kimliğini kurabilen, öğrenebilen, ekonomik ve toplumsal hayata katılabilen bir özne olarak görülmesi gerektiğidir. Ayrıldıkları nokta ise bu özneleşmenin şiirsel ve düşünsel çerçevesidir: Jale'de kişisel isyan ve bağımsızlık, Pervin'de bilgi ve ahlaki yetkinleşme, Behbehani'de ise kamusal haklar ve toplumsal mücadele öne çıkar.

KAYNAKÇA

- Abedi, K. (1379). *Gazelin terennümü: Simin Behbehani'nin hayatı ve eserlerinin incelenmesi*. Kitab-ı Nadir.
- Behbehani, S. (1335). *Ayak izi*. Kanun-ı Marifet.
- Behbehani, S. (1378). *Bazı kişilerin hatırası*. Elburz.
- Behbehani, S. (1382). *Toplu şiirler*. Negah.
- Dehbaşı, A. (1383). *Şiirden bir etek taşıyan kadın: Simin Behbehani armağan kitabı*. Negah.
- Ebu Mahbub, A. (1382). *Simin Behbehani'nin hayatı ve şiiri*. Sales.
- Fomeshi, B. M. (2024). Parvîn l'tisāmī and women's rights? İçinde *Women Poets Iranica*. Encyclopaedia Iranica Foundation. <https://doi.org/10.70501/wpiwfpz-ked1>
- Hicazi, B. (1376). *Peçenin altında: Hicrî birinci yüzyıldan Safevî dönemine kadar İranlı kadının konumunun incelenmesi*. İlm.
- Hüseyini, M. (1389). Pervin İtisami'den yeni bulunmuş feminist bir şiir. *Kültür ve Sanatta Kadın*, 2(1), 5–22.
- İtisami, P. (1363). *Şiirler divanı* (8. baskı). İtisami.
- İtisami, P. (1384). *Şiirler divanı* (Melikü'sh-Şuara Bahar, Haz.). Negah.
- Kaimmakami, J. (1345). *Şiir divanı* (H. P. Bahtiyari, Haz.). İbn Sina.
- Muhammedi, F. (1387). Pervin İtisami: Erdem ve insanlık şairi. *Şii Kadınlar Üç Aylık Dergisi*, 5(15), 7–36.
- Radfer, E. (1384). Kadın ve İran siyasal edebiyatı. *Şii Kadınlar Dergisi*, (5), 169–192.
- Rezvani, S. (2016). Behbahani, Simin ii. Poetry. İçinde *Encyclopaedia Iranica*. <https://www.iranicaonline.org/articles/behbahani-simin-2-poetry/>
- Seyed-Gohrab, A.-A. (2023). Zhālah Qā'im Maqāmī and the functions of poetry. İçinde *Women Poets Iranica*. Encyclopaedia Iranica Foundation. <https://doi.org/10.70501/wpiesmx-d6dk>